

Boekbespreking

Gerards, F. M., T. Gordebeke & J. Brouwers, *Effectief onderwijs. Praktijkboek voor het omgaan met leerlingen*, Nelissen, Bloemendaal, 1980, 120 pp., f 21,90, ISBN 90 244 1070 3.

Deze publikatie van drie medewerkers van een Medisch Opvoedkundig Bureau bevat de kernideeën uit een cursus waarin leerkrachten getraind worden in het efficiënter omgaan met leerlingen. De omgangsvaardigheden die in deze cursus aan bod komen, worden geïllustreerd met talrijke voorbeelden uit de praktijk en elk onderdeel wordt afgesloten met vragen en opdrachten ter verwerking van de stof.

De auteurs gaan ervan uit dat leerkrachten voortdurend met probleemsituaties geconfronteerd worden. Dit is het geval in de omgang met directie, met collega's en ouders en vooral met leerlingen. De auteurs schrijven deze problemen in de eerste plaats toe aan de gebrekkige relatievormen van de betrokkenen. Vooral in relatie tot leerlingen achten zij het wenselijk leerkrachten een meer effectieve omgangsstijl en daaruit voortvloeiende vaardigheden bij te brengen. Dergelijke wijzen van reageren verschillen wezenlijk van de traditionele, op macht gebaseerde relatiepatronen, doordat ze geen afbreuk doen aan de 'persoon' van de leerling, doch integendeel zijn positieve zelfbeleving bevorderen en langs deze weg zijn zelfstandigheidsontwikkeling, die volgens de auteurs als het ultiem opvoedingsdoel te beschouwen is.

Drie omgangsvaardigheden die leerkrachten met dit doel voor ogen kunnen toepassen wanneer zich in de omgang met leerlingen problemen voordoen, komen in het boek achtereenvolgens aan bod.

In situaties waarbij het probleem bij de leerling gelegen is (bijvoorbeeld wanneer een leerling bang is voor een examen) dringt de leerkracht geen oplossing op, maar is hij de leerling behulpzaam bij het zelfstandig oplossen ervan. Daarbij maakt hij gebruik van de techniek van het actief luisteren. Dit komt volgens de auteurs hierop neer dat de leerkracht tracht te achterhalen wat de leerling met zijn boodschap precies bedoelt en de gedecodeerde boodschap en de bijhorende gevoelens terugspiegelt.

Is het niet een leerling die met een probleem zit, maar de docent die gefrustreerd wordt in zijn behoeften (bijvoorbeeld wanneer leerlingen niet opletten en telkens zijn betoog storen), dan is het vooreerst van belang dat hij dit erkent en niet de vergissing begaat het probleem in hun schoenen te schuiven. Het is verder wenselijk dat de leerkracht dan ik-boodschappen uitzendt. Zo'n boodschap omvat de beschrijving van het gedrag van de leerling(en); het duidelijk merkbare effect daarvan op de docent en de ge-

voelens van deze laatste als gevolg van dit merkbare effect. Volgens de auteurs is er een reële kans dat de leerling zijn gedrag zal wijzigen om aan de behoeften van de leerkracht tegemoet te komen, wanneer laatstgenoemde eerlijke informatie geeft over wat zijn gedrag bij hem oproept.

In weer andere gevallen hebben leerlingen en leerkracht samen een probleem (bijvoorbeeld de leerlingen willen een vrije les en de leerkracht wil het programma afmaken). Dan is er sprake van een meningsverschil of een behoeftenconflict. Volgens de auteurs worden dergelijke probleemsituaties het best opgelost met behulp van de overlegmethode: een procédé waarbij in geen enkele fase van het gezamenlijk probleemoplossingsproces door één van beide partijen macht wordt uitgeoefend en de gevonden oplossing daarvoor voor iedereen acceptabel is.

Reeds uit de titel blijkt dat de auteurs met deze publikatie geen theoretische pretenties claimen en hun enige bedoeling is leerkrachten behulpzaam te zijn bij de uitoefening van hun vaak frustrerende dagtaak. Lezers die de behoefte hebben zich verder in de behandelde materie te verdiepen, verwijzen de auteurs naar de literatuursuggesties op het einde van het boek. Deze lijst, waaraan de auteurs naar eigen zeggen ook de ideeën ontleend hebben voor het schrijven van dit boek, bevat o.a. de klassieke onderwijskundige bijdragen van humanistische psychologen zoals Tausch & Tausch (1972) en Rogers (1973). Rechtstreeks model voor dit boek stond evenwel een andere publikatie uit deze lijst, nl. Gordons 'Teacher effectiveness training'. Er is een opvallende gelijkenis tussen beide werken, niet enkel wat betreft de titelkeuze en de opbouw van het boek, maar tevens met betrekking tot concrete beschrijvingen van de diverse probleemsituaties en de bijhorende oplossingsmethoden. Jammer genoeg vinden we ook de belangrijkste zwakheden van deze erg 'Amerikaanse' klassieker terug in onderhavig werk. We stippen er enkele aan.

In navolging van Gordon reiken de auteurs in hun boek een aantal omgangs- en probleemoplossingsvaardigheden aan 'die heel gemakkelijk in het bestaande patroon te integreren zijn' (pag. 24). Wat de auteurs hierbij onvoldoende onderkennen, zijn een aantal eigenschappen van de vigerende onderwijspraktijk op macro-, meso- en micro-structureel vlak gelegen, die onverzoenbaar zijn met het door hen geproclameerde opvoedingsideaal, nl. zelfstandigheid.

Daarvoor zijn belangrijke hervormingen van structurele aard onontbeerlijk (Rogers, 1973). Wijzigingen op dit terrein zullen bovendien als gunstig neveneffect hebben de verdwijning van talloze problemen van disciplinaire en motivationele aard, die door de auteurs in kwestie met zoveel ijver aangepakt worden. Een andere recente publikatie, met een analoog doel opgezet doch met een enigszins beperkter toepassingsgebied – nl. Laevers e.a., 1980 – lijkt ons een minder eenzijdige poging tot opbouw en uitwerking van een onderwijs waarin een dergelijk 'humanistisch', of beter 'emancipatorisch' opvoedingsideaal nagestreefd wordt. De zelfrealisatie van de kinderen wordt daarin nagestreefd vanuit drie complementaire praktijkprincipes, nl. maximaal kleuterinitiatief; ervaringsgerichte omgang en maximale verrijking van het milieu.

Daarnaast spiegelen de auteurs de lezer op sommige plaatsen een vrij naïef beeld van de menselijke psyche en de intermenselijke communicatie voor. Daardoor komt de complexiteit maar tevens het eigenlijke positieve belang van de sociaal-emotionele kant van het onderwijsgebeuren onvoldoende uit de verf: Volgens de auteurs komt de techniek van het actief-luisteren hierop neer dat de leerkracht voor zichzelf tracht uit te maken wat de leerling met zijn boodschap bedoelt en dit samenvat met zijn eigen woorden (p. 54-55). Dit heeft als positief gevolg dat de leerling zich uitgenodigd voelt om door te gaan met de uiting van zijn gevoelens én biedt hem tevens de kans te controleren of hij door de leerkracht goed begrepen wordt (p. 58-59). Ongetwijfeld duiden de auteurs hiermee op belangrijke componenten en waardevolle gevolgen van de techniek van actief of empathisch luisteren. Maar een meer fundamenteel proces dat erdoor in werking wordt gesteld wordt veronachtzaamd, nl. het stimuleren van de van zichzelf vervreemde mens die de leerling alras is, om door te dringen tot de exploratie en thematisering van zijn eigen diepere erva-

ringsstroom (zie Gendlin, 1978). Laevers e.a. (1980) spreken in dit verband van bevrijdingsprocessen. Daartoe volstaat actief luisteren niet. De leerkracht zal zelf kansen creëren tot het ter sprake brengen en thematiseren van gevoelens.

Ondanks de hierboven vermelde kritieken zijn we overtuigd van de praktische waarde van het voorliggend boek in de (bij)scholing van leerkrachten. Zij vinden er vele aanwijzingen in om allerhande dagelijkse problemen het hoofd te bieden. Of ze de aangereikte vaardigheden dan gebruiken om de uitwassen van een onderwijssysteem dat de zelfstandigheid van de leerlingen vaak eerder beknot dan bevordert, te camoufleren, dan wel om te komen tot écht zelfstandigheidsbevorderend onderwijs, laten de auteurs evenwel aan de leerkrachten zelf over.

L. Verschaffel

Literatuur

- Tausch, R & A. M. Tausch, *Psychologie van opvoeding en onderwijs*, Van Loghum Slaterus, Deventer, 1972.
 Rogers, C., *Leren in vrijheid*, De Toorts, Haarlem, 1973.
 Gendlin, E., *Focusing. A step-by-step technique that takes you past getting in touch with your feelings to change them and to solve your personal problems*, New York, Everest House, 1978.
 Gordon, T., *Beter omgaan met kinderen. De nieuwe manier van samenwerking op school en thuis*, Elsevier, Amsterdam, 1979.
 Laevers, F., C. Derycke, M. P. Van Houte en L. Depont (Red.), *Werkboek voor een ervaringsgerichte kleuterklaspraktijk. Deel 1. De eerste stappen*, Leuven, Projectgroep Ervaringsgericht Onderwijs, V.Z.W., 1980.

Mededelingen

Inhoud andere tijdschriften

Info

12e jaargang, 1981, nr. 5

Een oriëntatie op het didactisch handelen bij het onderwijs aan volwassenen, door J. Hendriks en R. Prins
 Huiswerk in het voortgezet onderwijs: een onderzoek, door C. Veenstra

Info

12e jaargang, 1981, nr. 6

Curriculumontwikkeling en roldoorbreking: een analyse van vijf onderwijsprojecten, door M. E. de Wijs

Pedagogisch Tijdschrift/Forum voor Opvoedkunde
 6e jaargang, 1981, nr. 7

Van de redactie, door J. Heene

In memoriam Leon van Gelder, door J. van Bergeijk en C. Morsch

De plaats van de docent in een vernieuwingsproces, door R. van den Berg en R. Vandenberghe

Een nieuwe opleiding voor leerkrachten basisonderwijs in Frankrijk, door C. C. de Keyser

Martinus Langeveld en Nicolaas Beets, door R. van der Kuur

Over opvoeding en maatschappij, door J. Masschelein
 Over de mogelijkheden en de grenzen van de opvoeding, door J. Bijl

Een kennistheoretische keuze in de pedagogiek, door M. J. I. Bos

Tijdschrift voor Onderwijsresearch
 6e jaargang, 1981, nr. 5

Schatting van de studietijd met matrix sampling, door D. N. M. de Gruyter
 Correctievoorschriften voor de beoordeling van openvragen en interbeoordelaarsbetrouwbaarheid, door T. de Jong
 Multiple evaluatie in plaats van multiple choice, door A. D. Dirkzwager

Notities en Commentaren

Studiejaar en tentamenresultaat, door H. F. M. Crombag
 Een leerzame omgeving voor de empirische discussie, door A. D. Dirkzwager
 Enkele opmerkingen bij Dirkzwagers 'kritiek', door P. Koele

Tijdschrift voor Orthopedagogiek
 20e jaargang, 1981, nr. 9

Redactioneel, door R. de Groot
 Orthopedagogiek in (jeugd-)welzijnsland, door J. E. Rink
 Het gebruik van de BOS 2-30 bij zwakzinnige inrichtingskinderen, door R. Menke, B. F. v.d. Meulen en M. Smrkovsky
 Gezinsvervangende tehuizen voor geestelijk gehandicapten, door H. C. Schipper

Ontvangen boeken

Anbeek, T. en J. J. Kloek, *Literatuur in verandering. Voorbeelden van de vernieuwing in het proza tussen 1879 en 1887*, Martinus Nijhoff, 's-Gravenhage, 1981, f 27,50

Chalmers, A. F., *Wat heet wetenschap. Over aard en status van de wetenschap en haar methoden* (Vertaling van: *What is this thing called science*, 1976), Boom, Meppel, 1981, f 29,50

Christie, T. en G. M. Forrest, *Defining public examination standards*, Macmillan Education Ltd., Basingstoke, 1981, £ 4.95

Duijker, H. C. J., A. C. Dudink en P. A. Vroon, *Leerboek der psychologie*, Wolters-Noordhoff, Groningen, 1981, f 65,75

Euwema, J., *Aspecten van de geestelijke jeugdgezondheids-*

zorg (serie Jeugdgezondheidszorg 1), Wolters-Noordhoff, Groningen, 1981, f 25,-

Gennep, A. van, *Begaafdheid*, Boom, Meppel, 1981, f 26,50

Groot, R. de, *Adolescenten met leerproblemen in het IBO*, Wolters-Noordhoff, Groningen, 1981, f 39,-

Haaren, J. van, en J. de Hond, *Sociale vaardigheden voor het basisonderwijs*, Nelissen, Baarn, 1981, f 37,50

Imelman, J. D., J. M. P. Jeunhomme, W. A. J. Meijer, *Jenaplan. Wel en wee van een schoolpedagogiek. Begripsanalytische kritiek en handelingsonderzoek*, Intro, Nijkerk, 1981, f 34,90

Kleijer, H., e.a., *Onderwijs, kwalificatie en arbeidsmarkt*, Uitgeverij Link, Nijmegen, 1981, f 24,50

Melis, G. N., *Leerstoringen en cognitieve stijl* (Serie Orthovisies 13), Wolters-Noordhoff, Groningen, 1981, f 26,-

Parreren, C. F. van, en H. F. Pijning, *Psycho-motoriek*, Wolters-Noordhoff, Groningen, 1981, f 30,-

Stokroos, W. H., *Brugklas (geen probleem)*, Educaboek, Culemborg, 1981, f 8,50

Ontvangen rapporten

Blok, H., K. de Gloppe, *Functionele taalvaardigheid: een literatuurverkenning. Interimrapport 1 van project SVO 0513: Functionele taalvaardigheid, een onderzoek onder jong-volwassenen naar hun behoeften aan taalvaardigheid*. Stichting Centrum voor Onderwijsonderzoek, Amsterdam

Rekentoetsen leerjaar 2, 3 en 4 basisonderwijs. Verantwoording. Centraal Instituut voor Toetsontwikkeling, Arnhem

Ministerie van Onderwijs en Wetenschappen, *Onderwijsverslag over het jaar 1980*. Staatsuitgeverij, 's-Gravenhage

Jaarverslag 1980 van de Stichting voor Onderzoek van het Onderwijs. S.V.O., 's-Gravenhage